

**Кафедра управління та організації діяльності у
сфері цивільного захисту**

**Національний університет цивільного захисту
України**

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

**Методичні рекомендації для самостійної роботи з
навчальної дисципліни «Економіка
природокористування».**

**Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» за
напрямом _6.040106 «Екологія»**

Харків 2016

Друкується за рішенням кафедри
Протокол 1 від 29 08 2016

Рецензент: Шаповалова Т.Ю. – доцент кафедри менеджменту та підприємництва Міжгалузевого інституту післядипломної освіти при НТУ „ХП”

Основи менеджменту. Методичні рекомендації для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Економіка природокористування».
Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» за напрямом 6.040106 «Екологія»

Методичні рекомендації для самостійної роботи з навчальної дисципліни «Економіка природокористування» складено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за напрямом 6.040106 «Екологія»

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Визначаючи місце самостійної роботи курсантів, студентів в навчальному процесі, треба зауважити, що головна задача вищої освіти полягає в формуванні творчої особистості фахівця, який спроможний до саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності. Вирішення такої задачі можливо завдяки перетворення курсанта\студента з пасивного споживача знань в активного їх творця, що вміє формулювати проблему, аналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат та довести його правильність.

Самостійна робота повинна будуватися так, щоб формувати та розвивати у навчаючогося уміння та навички творчо використовувати теоретичні знання в здійсненні дослідницької та практичної професійної діяльності.

Самостійна робота реалізується:

1. Безпосередньо в процесі аудиторних занять - на лекціях, практичних та семінарських заняттях.
2. На консультаціях, додаткових заняттях, індивідуальних заняттях, у ході творчих контактів під час дослідницької роботи в науковому товаристві.
3. В бібліотеці, вдома, в гуртожитку, на кафедрі в період самопідготовки.

Таким чином, самостійна робота курсантів\студентів може відбуватися як в аудиторії, так і поза нею. Методичні вказівки з дисципліни « Економіка природокористування» стосуються самостійної роботи поза аудиторією.

Згідно з навчальними планами загальний обсяг годин, який виділяється для вивчення дисципліни « Економіка природокористування» для курсантів, студентів усіх форм навчання , становить 144 годин , з них 84 годин – самостійна поза аудиторна робота.

Однією з характеристик переходу системи вищої освіти України до «Болонської» є визначення самостійної роботи , як не просто важливої форми навчального процесу, а його базу.

Відповідно до сучасної концепції навчального процесу основним засобом оволодіння навчальним матеріалом є самостійна робота. З одного боку, вона збільшує курсантам/студентам час , вільний від обов'язкових занять,що дає їм можливість ефективно використовувати бюджет свого часу. З іншого – спонукає курсантів/студентів до формування в собі таких рис, як самодисциплінованість, відповідальність, наполегливість, кмітливість, тощо.

Тематичний план допомагає зорієнтуватися стосовно того , які теми дисципліни будуть розглядатися на лекціях, семінарських та практичних заняттях, а які рекомендуються вивчати тільки самостійно за

допомогою відповідних літературних джерел. З погляду на це, до вивчення кожної теми дисципліни є посилення на список рекомендованої літератури. Мета СРК – навчити курсанта/студента самостійно працювати спочатку з підручником (навчальним матеріалом), а потім з науковою літературою, що визиває необхідність безперервно підвищувати свою кваліфікацію.

Курсанти та студенти мають достатню мотивацію до самостійного опанування темами з «Економіка природокористування». Перш за все, самостійна робота – це накопичувальні оцінки, рейтинг, тести, нестандартні екзаменаційні процедури. А до того, творчий підхід до самостійної роботи приводить курсантів та студентів до участі у науковому товаристві.

Навчальна дисципліна «Економіка природокористування» входить до циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки у вищій школі України.

СТРУКТУРА КУРСУ ТА ЗМІСТ ТЕМ

Змістовий модуль 1. Методологічна основа економіки природокористування та методи досліджень.

Тема 1. Економіка природокористування як наука.

1. Економіка природокористування як наука, її об'єкт, завдання, головні закономірності, методологія та методи дослідження.
2. Природокористування та його історичні типи. Схема галузевої класифікації видів природокористування. Напрями та рівні природокористування в Україні.
3. Природно-ресурсний потенціал території. Еколого-економічна ситуація. Еколого-економічне районування.

Тема 2. Природні ресурси

1. Природні ресурси: визначення, особливості. Реальні і потенційні, вичерпні і невичерпні, замінні й незамінні, виснажені природні ресурси. Природна та економічна класифікації природних

ресурсів.

2. Облік природних ресурсів. Кадастри природних ресурсів.
3. Оцінка природних ресурсів.
- 4.

Тема 3 .Статистика навколишнього середовища та природних ресурсів

1. Сутність і функції статистики навколишнього середовища.
2. Аналіз статистики з охорони та раціонального використання водних ресурсів
3. Аналіз статистики з охорони атмосферного повітря.

Тема 4. Природокористування в Україні Концепція сталого розвитку

1. Ідеї та принципи концепції сталого розвитку
2. Індекс економічної сталості.
3. Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки.

Тема 5. Управління природокористуванням і охороною природи

1. Головні принципи та рівні управління природокористуванням та охороною природи.
2. Державна система екологічного управління, система корпоративного, місцевого, громадського та спеціального екологічного управління.
3. Інформаційні системи екологічного управління.
4. Еколого-економічний моніторинг, його мета і завдання.

Змістовий модуль 2

Економічне обґрунтування природоохоронних заходів, їх ефективність.

Економічні, соціально-екологічні збитки та платність природокористування

***Тема 6.* Економічні заходи забезпечення раціонального природокористування та охорони довкілля**

1. Питання економіки природокористування у державних нормативних актах України.
2. Економічні інструменти (ціна за ресурси, економічні вигоди, перерозподільні платежі).

3. Економічна оцінка природоресурсного потенціалу.
4. Збір за спеціальне використання природних ресурсів, за забруднення, за погіршення якості природних ресурсів; розподіл цих зборів.

Тема 7. Фінансування природоохоронної діяльності в Україні

1. Головні бюджетні та позабюджетні джерела фінансових ресурсів.
2. Головні сфери цільового державного фінансування.
3. Фонди охорони навколишнього природного середовища різних рівнів.
4. Економічне стимулювання раціонального природокористування.

Тема 8. Економічна оцінка впливу людини на природу.

Економічні та еколого-економічні збитки

1. Економічна оцінка впливу людини на природу. Головні складові екологічних витрат. Модифікації економічної оцінки.

2. Економічні та еколого-економічні збитки. Нормативні та понаднормативні збитки.
3. Елементи додаткових витрат через забруднення довкілля.

Тема 9. Економічна ефективність охорони природи.

Екологічні показники продукції

1. Економічна ефективність охорони природи, охорони довкілля, природокористування, управління охороною довкілля. Економність у природокористуванні.
2. Екологічні, соціальні та економічні результати оцінки ефективності природоохоронних заходів.
3. Екологічні показники продукції. Визначення ступеня екологічності продукції.
4. Маркування екологічно чистої продукції. Стан проблеми в Україні.

Тема 10. Система ринкових механізмів економічного регулювання і стимулювання у сфері природоохоронної діяльності

1. Головні економічні інструменти впливу на ринкову кон'юнктуру: державне кредитування приватного підприємництва, податкові пільги, система пільгової амортизації, фіксовані платежі, штрафи тощо.
2. Нові ринкові методи екологічного природокористування (торгівля правом на забруднення та ін.).
3. Екологізація банківської справи.
4. Еколого-етичні мотиви в інвестиційній політиці. Операційні критерії еколого-етичних фондів.

Змістовий модуль 3

Економічні аспекти екологічних проблем

Тема 11. Економічний механізм охорони й раціонального використання водних ресурсів

1. Контроль за використанням і охороною вод. Державний моніторинг вод. Державний облік поверхневих і підземних вод. Державний облік водокористування. Державний водний кадастр.
2. Організаційно-економічні заходи щодо раціонального використання й охорони вод та

відтворення водних ресурсів. Плата за спеціальне водокористування, за користування вод для потреб гідроенергетики і водного транспорту; розподіл платежів.

3. Проблеми економічного механізму охорони й раціонального використання водних ресурсів України та Львівської обл. зокрема.
4. Концепція нарощування мінерально-сировинної бази як основи стабілізації економіки України (стосовно підземної питної води).

Тема 12. Економічний механізм охорони й раціонального використання земель

1. Облік земель та бонітування ґрунтів.
2. Раціональне землекористування та охорона земельних угідь.
3. Закон України “Про плату за землю”. Грошова оцінка сільськогосподарських угідь.

Тема 13. Економічний механізм охорони й раціонального використання атмосферного повітря

1. Закон України “Про охорону атмосферного

повітря”.

2. Регулювання викидів та рівнів впливу фізичних і біологічних чинників на стан атмосферного повітря; заходи щодо відвернення і зменшення забруднення атмосферного повітря викидами транспортних та інших пересувних засобів і установок та впливу їхніх фізичних чинників.
3. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря.

Тема 14. Економічний механізм охорони і раціонального використання надр

1. Кодекс України “Про надра”, Гірничий кодекс України.
2. Облік мінерально-сировинних ресурсів.
3. “Інструкція про порядок обчислення і справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин”. Базові та диференційовані нормативи плати.

Тема 15. Економічний механізм охорони й раціонального використання лісів, рослинних і тваринних ресурсів

1. Екологічне лісокористування. Плата за використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду.
2. Економічне стимулювання охорони, захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Стан лісокористування в Україні.
3. Економічний механізм охорони й раціонального використання рослинних ресурсів.
4. Економічний механізм охорони й раціонального використання тваринного світу.

1. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ «Економіка природокористування».

1. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення охорони атмосферного повітря.
2. Роль принципу “Забруднювач платить” в економіці природокористування.
3. Необхідність екологізації виробництва за сучасних умов.
4. Екологічні показники продукції.

5. Форми заохочення і стимулювання природоохоронної діяльності.
6. Еколого-економічні проблеми Тернопільської області.
7. Еколого-економічні проблеми Львівської області.
8. Еколого-економічні проблеми Донбасу.
9. Еколого-економічні проблеми Карпатського регіону.
10. Еколого-економічні проблеми Поліського регіону.
11. Еколого-економічні проблеми Кримського півострова.
12. Еколого-економічний моніторинг.
13. Економічний механізм розвитку й охорони рекреаційних ресурсів в Україні.
14. Економічний механізм охорони рибних ресурсів в Україні.
15. Економічний механізм охорони рослинних ресурсів в Україні.

16. Економічний механізм охорони тваринних ресурсів в Україні.
17. Економічний механізм охорони лісових ресурсів в Україні.
18. Роль економічних механізмів Кіотського протоколу у вирішенні проблем зміни клімату.
19. Еколого-економічне районування.
20. Концепція сталого розвитку.
21. Закономірності взаємодії суспільства і природи.
22. Міжнародна практика оцінювання природних ресурсів.
23. Стратегічні пріоритети сталого розвитку України в екологічній сфері (за Комплексною програмою впровадження на національному рівні рішень Всесвітнього саміту зі сталого розвитку).
24. Стратегічні пріоритети сталого розвитку України в економічній сфері (за Комплексною програмою впровадження на національному рівні рішень Всесвітнього саміту зі сталого розвитку).

25. Діяльність Комітету екологічної політики Європейської економічної комісії ООН.
26. Споживацька сутність сучасної економіки і проблеми екології.
27. Сучасні проблеми фінансування природоохоронних заходів в Україні.
28. Еколого-економічні проблеми акваторії та узбережжя Чорного моря.
29. Еколого-економічні проблеми акваторії та узбережжя Азовського моря.
30. Еколого-економічні проблеми, пов'язані з використанням пестицидів.
31. Еколого-економічні проблеми ливарного виробництва.
32. Інвестиційна політика щодо охорони довкілля.
33. Безвідходні технології – головний шлях охорони довкілля від техногенного впливу.
34. Шляхи “екологічного” вирішення паливно-енергетичної проблеми в Україні.

- 35.Оцінка можливості подальшого розвитку атомної енергетики в Україні з позицій раціонального природокористування.
- 36.Еколого-економічні проблеми зони аварії Чорнобильської АЕС.
- 37.Еколого-економічні проблеми, пов'язані з функціонуванням гірничодобувної промисловості України.
- 38.Еколого-економічні проблеми, пов'язані з функціонуванням металургійного комплексу України.
- 39.Еколого-економічні проблеми, пов'язані з функціонуванням хімічних підприємств.
- 40.Еколого-економічні проблеми, пов'язані з функціонуванням теплових електростанцій.
- 41.Еколого-економічні проблеми, пов'язані з функціонуванням агропромислового комплексу України.
- 42.Екологізація банківської справи за сучасних умов.
- 43.Еколого-етичні мотиви в інвестиційній політиці.

44. Економічні інструменти впливу на ринкову кон'юнктуру у галузі використання природних ресурсів та розвитку екологічної інфраструктури.
45. Концепція використання природних благ.
46. Економічні збитки від забруднення навколишнього середовища.
47. Екологічний бюджет і природоохоронні фонди.
48. Інформаційне забезпечення управління природокористуванням і охороною природи.
49. Екологічне маркування як інструмент сучасного маркетингу.
50. Еколого-економічний аналіз, головні завдання, принципи та методи.

1. Принципи побудови систем керування.
2. Принципи використання ЕОМ для керування.
3. Управлінська діяльність. Етапи розвитку.
4. Сучасна система поглядів на керування, принципи керування.
5. Вимоги до професійної компетенції менеджерів.
6. Взаємозв'язок функцій керування.

7. Процес прийняття управлінських рішень у системі зі зворотним зв'язком.
8. Поділ праці в керуванні.
9. Моделі процесу прийняття рішень. Етапи і процедури.
10. Стадії мотиваційного процесу.
11. Ієрархія потреб по Маслоу.
12. Співвідношення груп потреб у різних (4) теоріях мотивації.
13. Сутність стратегічного керування.
14. Структура стратегічного керування.
15. Аналіз зовнішнього середовища.
16. Аналіз внутрішнього середовища.
17. Методи аналізу середовища.
18. Охарактеризуйте функціональну структуру фірми (достоїнства і недоліки).
19. Які структури побудови фірми ви знаєте?
20. Що таке продуктова структура?
21. Що таке регіональна структура в менеджменті?
22. Що таке проектна організація в менеджменті?
23. Що таке матрична структура?
24. Масштаб керування і контролю.
25. Сутність конфліктів в організації.
26. Класифікація конфліктів.
27. Причини конфліктів.
28. Модель процесу конфлікту.
29. Структурні методи дозволу конфлікту.
30. Дозволу конфліктів в організації.
31. Поняття лідерства в керуванні організацією.
32. Теорія лідерських якостей.
33. Влада і вплив.

34. У чому відмінність менеджера від лідера.
35. Принцип зворотного зв'язку в керуванні (менеджменті).
36. Ризики в менеджменті і методи їхнього зниження.
37. Правила і схеми прийняття рішень у менеджменті.
38. Методи рішення комбінаторних задач менеджменту.

Список літератури

1. Анисимова И. В. Экологическая маркировка как инструмент современного маркетинга. Получение, применение и преимущества / И. В. Анисимова, С. М. Гордышевский, Н. Д. Сорокин. – СПб., 2010. – 57 с.
2. Волошин І. М. Методика дослідження проблем природокористування / І.М. Волошин. – Львів, 1994.
3. Гирусов Э. В. Экология и экономика природопользования / Э. В. Гирусов, В. М. Лопатин. – М., 2002.
4. Глушкова В. Г. Экономика природопользования : [Учеб. пособие] / В. Г. Глушкова, С. В. Макара. – М., 2003.

5. Гриценко Ю. М. Комплексне використання та охорона водних ресурсів / Ю. М. Гриценко. – Рівне, 1997.

6. Данилишин Б. М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В. С. Міщенко. – К., 1999.

7. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища : [Навч. посібник] / В. С. Джигирей. – К., 2004. – С. 220–234.

8. Екологічний менеджмент : [Навч. посібник] / [За ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк]. – К., 2004.

9. Игнатенко М. Г. Экология и экономика природопользования. / М. Г. Игнатенко, В. А. Малеев. – Киев, 1998.

10. Коржнєв М. М. Природно-ресурсні основи розвитку суспільства : [Підручник] / М. М. Коржнєв. – К., 2004.

11. Мамедов О. І. Економіка природокористування : [Навч. посібник] / О. І. Мамедов, А. В. Власова. – Кривий Ріг, 2007.

12. Мельник Л. Г. Экологическая экономика / Л. Г. Мельник. – Сумы, 2001.

13. Царенко О. М. Основи екології та економіка природокористування : Курс лекцій. Практикум : [Навч. посібник] / О. М. Царенко, О. О. Несветов, М. О. Кадацький. – Суми, 2001. – 326 с.

14. Шеляг-Сосонко Ю. Р. Ліси України. Сучасний стан, збереження, використання / Ю. Р. Шеляг-Сосонко, С. М. Стойко, Л. П. Макаренко. – К., 1996.

15. Яремчук І. Г. Економіка природокористування : [Навч. посібник] / І. Г. Яремчук. – К., 2000.

Допоміжна

(нормативні документи, довідники, словники тощо)

1. Базові нормативи плати за забруднення навколишнього середовища України. Методика визначення розмірів плати і стягнення платежів за забруднення навколишнього середовища України. – К., 1993. – 22 с. 2. Водний кодекс України (1995).

3. Географічна енциклопедія України: У 3 т. –

К.: Укр. енциклопедія, 1990–1994. 2, 3, 10, 11, 13

4. Екологічне маркування на упаковці // Інформ. бюл. з міжнар. стандартизації. – 1996. – № 1. – С. 60–64.

5. Екологія Львівщини, 2007: Бюлетень Держуправління охорони НПС у Львівській обл. – Львів, 2008. – 184 с.

6. Закон України “Про меліорацію земель” (2000).

7. Закон України “Про мисливське господарство та полювання” (2000).

8. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” (1991).

9. Закон України “Про охорону атмосферного повітря” (1992).

10. Закон України “Про плату за землю”.

11. Закон України “Про рослинний світ” (1999).

12. Закон України “Про тваринний світ” (1993).

13. Збірник нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища. – Львів, 2004.

14. Земельний кодекс України (1992).

15 Інструкція про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища (1999).

16. Кашенко А. Л. Фінансово-економічні основи природокористування / А. Л. Кашенко. – К., 1999. – 221 с. 17. Кодекс України про надра (1994).

18. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р. (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р).

19. Лісовий кодекс України (1994).

20. Наказ Мінекобезпеки “Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів” (1995).

21. Наказ Мінекобезпеки “Про затвердження базових нормативів плати за забруднення навколишнього природного середовища” (1996).

22. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі: Спец.

видання до 5-ї Всеєвропейської конф. міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи”. – К., 2003.

23. Постанова Верховної Ради України “Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки” (1998).

24. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку визначення плати і стягнення платежів за забруднення навколишнього природного середовища” та Положення “Про республіканський позабюджетний фонд охорони навколишнього природного середовища” (1992).

25. Постанова КМУ “Перелік видів діяльності, які відносяться до природоохоронних заходів” (1992).

26. Постанова КМУ “Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення НПС і стягнення цього збору” (1999).

27. Постанова КМУ “Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–

2015 роки” (2003).

28. Реймерс Н. Ф. Природопользование : Словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. – М., 1990.

29. Соколов В. И. Природопользование в США и Канаде: экономические аспекты / В. И. Соколов. – М., 1990. – 154 с.

30. Сталий розвиток суспільства : 25 запитань та відповідей : [Тлумачний словник]. – К., 2001.

31. Стан світу-2000. Інститут Всесвітнього Спостереження про прогрес до сталого суспільства. – К., 2000.

11. Інформаційні ресурси

Інтернет-ресурси

1. www.mama-86.kiev.ua (Всеукраїнська екологічна громадська організація “МАМА-86”)

2. Ecoportal.univ.kiev.ua (на сайті представлені матеріали екологічних конференцій, нарад, публікації, результати досліджень, освіта)

3. www.ecolife.org.ua

4. www.alter-eco.org.ua (коаліція українських неурядових організацій “Альтер-Еко”)

5. www.ecoleague.net (офіційний сайт Всеукраїнської екологічної Ліги)
6. www.unep.ch/ (Програма ООН з питань захисту довкілля – United Nations Environment Program)
7. www.rada.kiev.ua (сайт Верховної Ради України)
8. www.dovkilia.kiev.ua (сайт екологічного проекту)
9. Ecoproduct.org.ua (сайт загальнонаціонального проекту “Екологічно чистий продукт”)
10. www.erriu.ukrtel.net (сайт Інституту досліджень навколишнього середовища та ресурсів)
11. www.ecology.org.ua (сайт Комітету ВР України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи)
12. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (законодавство України)
13. www.eea.europa.eu/ (ЕЕА – European Environment Agency)
14. www.ecopravo.lviv.ua (сайт Львівської громадської організації “Еко-Право-Львів”)

15. www.menr.gov.ua (сайт Міністерства охорони навколишнього природного середовища)

16. www.iarm.edu.ua (сайт Центру сталого розвитку та екологічних досліджень)

17. lib-ecolog.narod.ru (бібліотека інженера-еколога – <http://vkontakte.ru/club994894>)

18. ru.wikipedia.org

19. www.geo.ru

20. www.franko.lviv.ua

21. www.ecoline.ru/mc/books/emas

.

